

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Заступник керівника
(професор з науково-педагогічної роботи)

М. В. Афанасьєв
М. В. Афанасьєв

Проектування трудових процесів

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітній рівень перший (бакалаврський) рівень
Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці»

Вид дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

вибіркова
українська

Завідувач кафедри
економіки та соціальних наук

Назарова Галина Валентинівна

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри економіки та соціальних наук
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

Розробники:

Семенченко Андрій Володимирович, к.е.н., доц. кафедри економіки та соціальних наук,

Семенченко Аліна Володимирівна, к.е.н., викл. кафедри економіки та соціальних наук.

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри
2018/2019	27.08.2018	1	

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: Вивчення дисципліни «Проектування трудових процесів» є важливим елементом циклу економічних дисциплін, які необхідні спеціалісту з управління персоналом та економіки праці в умовах розвитку нових соціально-економічних відносин, які в умовах динамічності та жорсткої конкуренції повинні орієнтуватися не лише на отримання прибутку, але й відповідати вимогам усіх зацікавлених сторін. У результаті засвоєння дисципліни у студентів мають бути сформовані конкретні компетентності у теоретичному та практичному аспектах даної дисципліни. У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти знатимуть основні парадигми науки проектування трудових процесів; теоретичні і практичні засади проектування праці на підприємстві; зміст, завдання та принципи проектування трудових процесів; законодавчу базу та нормативно-правові вимоги щодо проектування трудових процесів; зміст, основні цілі та завдання, структуру, наукові принципи, методи проектування праці, наукові принципи та методи організації праці та його роль в системі проектування трудових процесів; засади управління робочим часом працівників, методи аналізу, проектування та удосконалення ефективності використання робочого часу працівниками підприємства; чинники, які впливають на величину витрат праці, підлягають обліку при проектуванні трудових процесів різної системи укрупнення;

Мета навчальної дисципліни: вивчення студентами теорії та практики проектування трудових процесів як професійної і наукової діяльності, а саме, забезпечення оптимального взаємозв'язку між виконавцем, предметом та засобом праці в конкретних умовах виробництва, скорочення тривалості операції за рахунок ліквідації зайвих та непотрібних рухів, поліпшення умов праці, підвищення працездатності та продуктивності праці.

Курс	4	
Семестр	1	
Кількість кредитів ECTS	4	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	16
	семінарські, практичні	28
Самостійна робота		76
Форма підсумкового контролю	залік	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Інформатика	Управління трудовим потенціалом
Мікроекономіка	Мотивування персоналу
Макроекономіка	Управління персоналом
Бухгалтерський облік	Стратегічне управління
Фінанси	
Організація праці	
Нормування праці	
Економіка праці	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність використовувати наукові принципи та методи проектування трудових процесів під час виконання посадових обов'язків	Вміти обґрунтувати вибір принципів та методів проектування праці на підприємстві
Здатність використовувати системи мікроелементів для розробки нормативів часу на трудові дії	Розробляти типові проекти з урахуванням типізації технологічних процесів за відомими системами мікроелементів
Здатність виявляти економіко-технологічні передумови проектування індивідуального трудового процесу, раціонально проектувати індивідуальний трудовий процес в різних типах виробництва	Складати вимоги до характеристик типового виконавця роботи, класифікувати виробничі процеси, їх зміст і характеристики за відмінними ознаками
Здатність аналізувати і проектувати колективний трудовий процес, проводити оцінку результативності праці в бригадах, розраховувати часову тарифну ставку та будувати графік роботи підмінного робочого при колективній організації праці	Застосовувати методи, які використовують для обробки результатів спостережень при проектуванні колективних трудових процесів
Здатність проектувати працю наладчиків обладнання та контролерів верстатних і слюсарних робіт, аналізувати і проектувати трудові процеси слюсарів і слюсарів-електриків з ремонту обладнання, проектувати працю прибиральників виробничих приміщень	Створювати техніко-нормовану класифікацію трудових і технічних процесів для проектування нормативних карт і розробки нормативів часу, обслуговування та чисельності для допоміжних робітників
Здатність проектувати трудові процеси слюсарів з ремонту технологічної оснастки, визначати явочну чисельності такелажників, розподільників робіт та комплектувальників	Аналізувати можливості математико-статистичного моделювання при проектуванні норм обслуговування і чисельності обслуговуючих робочих
Здатність аналізувати стан організації праці та проектування трудових процесів управлінського персоналу, визначати фактори, які впливають на підвищення ефективності праці керівників та фахівців	Ефективно використовувати сучасні інформаційні технології при проектуванні праці управлінського персоналу
Здатність визначати зміст та послідовність виконання процесів управління, структуру та тривалість управлінського циклу, регламентувати та аналізувати витрати на виконання управлінських процесів, процедур і операцій	Обґрунтовувати зв'язок прогресивності нормативів з рівнем продуктивності праці; застосовувати ефективні методи проектування трудових процесів

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Проектування індивідуальних та колективних трудових процесів

Тема 1. Сутність, завдання, принципи та методи проектування трудових процесів

1.1. Сутність і завдання проектування трудових процесів.

Визначення об'єкту, предмету, призначення та основних завдань навчальної дисципліни «Проектування трудових процесів». Історія розвитку системи проектування трудових процесів.

Сутність та підходи до визначення понять «Проектування» та «Проектування трудових процесів». Визначення головної мети проектування трудових процесів як науки і навчальної дисципліни. Проектування як процес управління витратами праці.

Зв'язок проектування трудових процесів з іншими економічними, технічними і соціальними дисциплінами.

1.2. Основні принципи проектування трудових процесів.

Напрямки реалізації системи проектування на підприємстві. Принципи проектування трудових процесів, їх сутність і обумовленість економічними законами.

1.3. Методи проектування трудових процесів.

Дослідження методів проектування трудових процесів: графічний, графічно-розрахунковий, макетний, метод моделювання.

Тема 2. Системи мікроелементів та їх використання в аналізі та проектуванні трудових процесів

2.1. Дослідження існуючих систем мікроелементних нормативів для різних типів виробництва

Дослідження поняття «мікроелемент». Вивчення найвідоміших систем мікроелементних нормативів. Дослідження існуючих систем мікроелементних нормативів для різних типів виробництва.

2.2. Використання систем мікроелементів для розробки нормативів часу на трудові дії.

Застосування систем мікроелементів для проектування трудових процесів різних категорій персоналу підприємства. Використання систем мікроелементів для розробки нормативів часу на трудові дії.

2.3. Базова система мікроелементних нормативів (БСМ) та її застосування при проектуванні трудових процесів.

Базова система мікроелементних нормативів (БСМ). Походження, основні групи мікроелементів. Застосування базової системи мікроелементних нормативів при проектуванні трудових процесів на українських промислових підприємствах.

Тема 3. Проектування індивідуального трудового процесу

3.1. Економіко-технологічні передумови проектування індивідуального трудового процесу.

Трудовий процес як основний об'єкт проектування і його місце в сукупному виробничому процесі. Класифікація індивідуальних трудових процесів та особливості їхнього проектування. Виробнича операція, її визначення та структура. Методи праці.

3.2. Раціональне проектування індивідуального трудового процесу в різних типах виробництва.

Методи вивчення індивідуальних трудових процесів протягом робочого часу. Вивчення індивідуальних трудових процесів методом спостереження. Методи і прийоми індивідуальної праці, значення їхньої раціоналізації. Принципи і методи раціоналізації прийомів праці.

3.3. Використання графічного методу при проектуванні індивідуального трудового процесу.

Методи дослідження індивідуальних трудових процесів. Структурно-функціональний аналіз трудового процесу. Проектування прогресивних трудових процесів. Карти організації трудових процесів, їх зміст і призначення.

Тема 4. Проектування праці робочих-багатоверстатників

4.1. Розвиток і цілі багатоверстатного обслуговування.

Багатоверстатне обслуговування, умови введення, види багатоверстатного обслуговування, особливості організації та проектування праці при багатоверстатному обслуговуванні.

Сутність, завдання і умови організації та проектування багатоверстатної роботи.

4.2. Проектування розташування верстатів та робочого місця при багатоверстатному обслуговуванні.

Методи проектування та нормування наймасовіших трудових процесів. Встановлення норм часу при виконанні верстатних робіт. Методика розрахунку основного часу на механічних процесах.

4.3. Визначення економічності багатоверстатного обслуговування.

Ефективність багатоверстатного обслуговування.

Тема 5. Проектування колективного трудового процесу на підприємстві

5.3. Оцінка результативності праці в бригадах.

Сутність колективної форми організації праці та її переваги у порівнянні з індивідуальною.

Характеристика і види виробничих бригад. Проектування трудових процесів у виробничих бригадах. Основи організації бригад нового типу в умовах ринкових відносин. Оплата і стимулювання праці в умовах розвитку колективних форм господарювання. Колективні форми організації та проектування праці фахівців.

5.2. Аналіз і проектування колективного трудового процесу.

Виробнича бригада як основна форма колективної праці. Технологічні, організаційні та економічні передумови створення бригад. Види бригад, особливості проектування їхньої праці.

5.1. Сутність і завдання колективних форм організації праці.

Проектування та організація праці в бригадах: чисельність та професійний склад бригади, керівництво бригадою, планування роботи. Формування та розподіл трудового доходу бригади. Ефективність діяльності виробничих бригад.

Тема 6. Проектування систем обслуговування в різних організаційних типах виробництва

6.1. Проектування стандартної системи обслуговування («примусово» за графіками).

Основні функції обслуговування робочих місць. Поліпшення обслуговування робочих місць. Поняття робочого місця, робочої зони. Класифікація робочих місць та вимоги до їх організації.

Оснащення робочих місць. Види оснащення та вимоги до нього.

6.2. Проект планово-попереджувальної системи обслуговування.

Планування робочих місць. Сутність і основні функції обслуговування робочих місць. Форми і системи обслуговування робочих місць. Типове проектування організації робочих місць. Його значення і ефективність. Атестація робочих місць.

6.3. Чергова система обслуговування за вимогою (заявкою).

Проектування систем обслуговування робочих місць.

Змістовий модуль 2. Проектування праці робітників обслуговуючого виробництва та управлінського персоналу

Тема 7. Проектування трудових процесів робочих, зайнятих наладкою та технічним обслуговуванням виробництва

7.1. Проектування праці наладчиків обладнання та контролерів верстатних і слюсарних робіт.

Проектування праці робочих, зайнятих наладкою обладнання. Дослідження елементів проектування праці робочих, зайнятих та технічним обслуговуванням виробництва.

7.2. Аналіз і проектування трудових процесів слюсарів і слюсарів-електриків з ремонту обладнання.

Особливості проектування праці та встановлення норм обслуговування і чисельності при виконанні таких допоміжних робіт: міжремонтне обслуговування технологічного устаткування, налагоджувальні роботи, контроль якості продукції, планово-запобіжний ремонт устаткування, використання транспортних і вантажних операцій.

7.3. Проектування трудових процесів прибиральників виробничих та службово-побутових приміщень.

Тема 8. Проектування праці робочих, які забезпечують робочі місця предметами праці та оснасткою

8.1. Проектування трудових процесів слюсарів з ремонту технологічної оснастки.

Дослідження особливостей проектування трудових процесів робочих, які забезпечують робочі місця предметами праці та оснасткою. Складання проектів трудових процесів допоміжних робітників на рівні прийомів, операцій, змін.

8.2. Проектування трудових процесів транспортних робочих та розподільників робіт.

Розробка інструкційно-технологічних карт виконання трудового процесу робочими, які забезпечують робочі місця предметами праці та оснасткою.

8.3. Аналіз і проектування трудових процесів комірників (комплектувальників).

Проведення навчання робочих виконанню запропонованого трудового процесу та впровадження запроєктованого методу праці на робочих місцях.

Тема 9. Проектування трудових процесів керівників, фахівців та службовців

9.1. Аналіз організації праці та проектування трудових процесів управлінського персоналу.

Цілі та завдання вивчення робочого часу керівників, фахівців та службовців. Основні види класифікації витрат часу працівників апарату управління. Загальна класифікація елементів витрат змінного робочого часу. Час продуктивної і непродуктивної роботи, час оперативної роботи, час обслуговування робочого місця. Час регламентованих та нерегламентованих перерв. Структура нормованого і ненормованого робочого часу. Нормативний баланс змінного робочого часу.

9.2. Фактори, які впливають на підвищення ефективності праці керівників, фахівців та службовців.

Методи проектування трудових процесів керівників, фахівців та службовців. Загальні умови і вихідні матеріали для проектування праці управлінського персоналу. Характеристика основних етапів проектування праці керівників, фахівців та службовців. Робоча методика. Методи опрацювання матеріалів спостереження. Аналіз вихідних матеріалів.

9.3. Дослідження та проектування праці в управлінні виробництвом.

Тема 10. Проектування організаційних форм та технології управління

10.1. Зміст та послідовність виконання процесів управління, структура та тривалість управлінського циклу.

Застосування елементів технології управління у виробничому процесі. Зміст та послідовність виконання процесів управління, структура та тривалість управлінського циклу.

10.2. Регламентация, анализ качества та затрат на выполнение управленческих процессов, процедур и операций.

Дослідження, аналіз та регламентація якості і витрат на виконання управлінських процесів, процедур і операцій.

10.3. Разработка положений, посадовых инструкций, трудовых процессов с обработки информации.

Розробка положень, посадових інструкцій, трудових процесів з обробки інформації. Проектування організаційних форм.

Тема 11. Управління системою проектування праці на підприємстві

11.1. Управління організацією та проектуванням праці на державному рівні.

Управління системою проектування праці на державному рівні. Участь профспілок у поліпшенні проектування праці.

Організація праці робітників служб управління підприємств. Основні вимоги до проектування робочих місць керівників, фахівців і службовців. Планування робіт з удосконалення системи проектування трудових процесів. Автоматизоване робоче місце фахівця. Управління проектуванням праці на підприємстві. Склад роботи і структура органів по проектуванню трудових процесів.

11.2. Методи вивчення і оцінки стану організації та проектування праці: візуальні, графо-аналітичні, статистичні та техніко-економічні.

Планування організаційно-технічного розвитку виробництва, вдосконалення проектування праці. Функціональні підрозділи підприємств, які беруть участь у вдосконаленні проектування праці, їх завдання.

11.3. Підготовка спеціалістів з економіки, організації і нормування праці, лінійних керівників, технологів, їх роль у підвищенні рівня проектування трудових процесів на підприємстві.

Науково-методичне і правове забезпечення проектування трудових процесів. Впровадження і стимулювання заходів щодо вдосконалення проектування трудових процесів на підприємстві.

Тема 12. Ефективність комплексного проектування трудових процесів і робочих місць

12.1. Сутність понять «ефективність праці», «ефективність проектування трудових процесів».

Визначення раціональності проектування та організації трудових процесів. Дослідження ефективності комплексного проектування трудових процесів. Вивчення передових методів аналізу і проектування трудових процесів. Аналіз ефективності системи обслуговування робочих місць при проектуванні трудових процесів.

Системний підхід до визначення рівня ефективності проектування праці на всіх рівнях виробництва, його суть і значення.

12.2. Показники ефективності комплексного проектування трудових процесів.

Визначення ефективності типових організаційних рішень, типових оргпроектів, змісту його основних розділів.

Аналіз ефективності комплексного проектування трудових процесів і робочих місць: проектування технологічних процесів, обладнання, будівель, споруд з урахуванням вимог наукової організації праці, ергономіки, технологічної естетики, техніки безпеки.

12.3. Визначення впливу проектування праці на її ефективність та результативність.

Ефективність проектування праці на діючих підприємствах на стадії підготовки виробництва до випуску нової продукції.

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів;

модульний контроль, що проводиться у формі колоквиуму як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті *інтегровану* оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі заліку.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час семінарських і практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; арифметична правильність виконання індивідуального та комплексного розрахункового завдання; здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; застосування аналітичних підходів; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку – підсумкова кількість балів з навчальної дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума (проста) балів за результати успішності студента під час поточного контролю, включаючи колоквиум. Бали, отримані за колоквиуми, додаються до балів за поточну успішність. Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру. Порядок та критерії оцінювання зазначаються у робочій програмі навчальної дисципліни та технологічній карті.

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Сумарний результат у балах за семестр складає: "60 і більше балів – зараховано", "59 і менше балів – не зараховано" та заноситься у залікову "Відомість обліку успішності" навчальної дисципліни.

Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведеною в табл.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Розподіл балів за тижнями згідно технологічної карти подано в табл.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля		Лекційні заняття	Практичні заняття	Семинарські заняття	Письмова контрольна робота	Колоквиум	Усього	
Змістовий модуль 1. Проектування індивідуальних та колективних трудових процесів	Тема 1. Сутність, завдання, принципи та методи проектування трудових процесів	1 тиждень	2				2	
	Тема 2. Системи мікроелементів та їх використання в аналізі та проектуванні трудових процесів	2 тиждень	2	2				4
		3 тиждень		2				2
	Тема 3. Проектування індивідуального трудового процесу	4 тиждень	2	2				4
		5 тиждень		2				2
	Тема 4. Проектування праці робочих-багатоверстатників	6 тиждень	2	2		8		12
		7 тиждень		2				2
Тема 5. Проектування колективного трудового процесу на підприємстві	8 тиждень	2	2			20	24	
	Тема 6. Проектування систем обслуговування в різних організаційних типах виробництва	9 тиждень		2			2	
Змістовий модуль 2. Проектування праці робітників обслуговуючого виробництва та управлінського персоналу	Тема 7. Проектування трудових процесів робочих, зайнятих наладкою та технічним обслуговуванням виробництва	10 тиждень	2	2			4	
	Тема 8. Проектування праці робочих, які забезпечують робочі місця предметами праці та оснасткою	11 тиждень		2			2	
	Тема 9. Проектування трудових процесів керівників, фахівців та службовців	12 тиждень	2	2				4
		13 тиждень		2				2
	Тема 11. Управління системою проектування праці на підприємстві	14 тиждень	2		2	8		12
	Тема 12. Ефективність комплексного проектування трудових процесів і робочих місць	15 тиждень		2			20	22
		16 тиждень						
17 тиждень								
Усього			16	26	2	16	40	100

5. Рекомендована література

Основна

1. Абрамов В. М. Нормування праці : підручник / За ред. В. М. Абрамова, В. М. Данюка. – К. : Техніка, 1995. – 208 с.
2. Багрова І. В. Нормування праці : навч. посіб. / І. В. Багрова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 212 с.
3. Балабанова Л. В. Організація праці менеджера : підручник. 2-е вид-ня, перероб. та доп. / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 416 с.
4. Білоконенко В. І. Нормування праці. Конспект лекцій. – Харків: Вид. ХДЕУ. 2004. – 140 с.
5. Вейнберг А. М. Совершенствование проектирования трудовых процессов / А. М. Вейнберг, Н. Г. Данилочкина. – Рига : Зинатне, 1989. – 86 с.
6. Виноградський М. Д. Організація праці менеджера : навч. посіб. для студ. екон. вузів / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шканова. – К. : Кондор, 2007. – 414 с.
7. Данюк В. М. Організація праці менеджера : навч. посіб. / В. М. Данюк. – К. : КНЕУ, 2006. – 276 с.

Додаткова

8. Арон Е. И. Методы исследования и проектирования организации труда на предприятии. – М.: Экономика, 1972. - 112 с.
9. Арон Е. И. Микроэлементное нормирование и проектирование труда / Е. И. Арон, Г. И. Калити. – К.: Техніка, 1983. – 90 с.
10. Белоконенко В. И. Организация и нормирование труда. Учебно-методическое пособие-практикум / В. И. Белоконенко, А. Г. Євтушенко. – Харьков: ХИБМ, 2005. – 212 с.
11. Білоконенко В. І. Організація праці. Навчальний посібник (питання, тести і задачі) / В. І. Білоконенко, А. М. Бондаренко. – Харків: ХИБМ, 2002. – 120 с.
12. Белоконенко В. И. Организация производства. Учебно-методическое пособие / В. И. Белоконенко, О. В. Чигринов. – Харків: ХИБМ, 2001. – 278 с.
13. Базовая система микроэлементных нормативов времени (БСМ-1). Методические и нормативные материалы. – М.: Экономика, 1978. – 124 с.
14. Дзюба С. Г. Нормування праці в вітчизняній і міжнародній економіці / С. Г. Дзюба, І. Ю. Гайдай. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 172 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

15. www.nau.kiev.ua / Нормативные акты Украины.
16. <http://www.cfin.ru/press/management/>.
17. <http://management.com.ua/hrm>.
18. <http://www.productivity.dn.ua>.
19. <http://www.smida.gov.ua/stat.php>.